

יום חמישי ח' ניסן

א. המקור

לפני ביאת המשיח יבוא אליהו הנביא לבשר על ביאתו. חכמינו למדו זאת מארבעה מקורות שונים:

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום

בשבועא אימר ליה מן שמי האנא גזר ליה ית קימי שלם ואעבדיניה מלאך קיים וייחי לעלמא למבשרא גאולתא בסוף יומיא [= בשבועה אמור לו מן שמי הנני גוזר לו את בריתי שלום ואעשהו מלאך חי ויחיה לעולם לבשר הגאולה בסוף הימים].

(במדבר כה, יב ובתרגום יונתן בן עוזיאל)

פנחס הוא אליהו. כשקנא פנחס לה' והרג את זמרי כשחטא עם המדינית, נשבע לו ה' שיחיה לעולם ויבשר על הגאולה.

וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור
והארץ אזכור.

וזכרתי את בריתי יעקוב: בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו.

(ויקרא פרשת בחקתי פרק כו פסוק מב, וברש"י על אתר)

בחמשה מקומות בתנ"ך נכתב יעקב בתוספת האות ו' (יעקוב) ובחמשה מקומות נכתב אליהו הנביא ללא האות ו' (אליה). משום שיעקב נטל אות משמו של אליהו כערבון שיבשר אודות הגאולה.

הנה על ההרים רגלי מבשר משמייע שלום (נחום ב' א')

רני ושמחי, אימת [=מתת] מתקיים הדבר הזה, בשעה שהקדוש ברוך הוא גואל את ישראל, קודם שלשה ימים שיבא משיח בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בחורב צייה ושממה, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואחר כך אומר להם בא שלום לעולם, שנאמר הנה על ההרים רגלי מבשר משמייע שלום (נחום ב' א'), כיון ששמעו רשעים הם שמחים כולם ואומרים זה לזה בא שלום לנו, ביום השני בא ועומד על הרי ישראל ואומר טובה באתה לעולם, שנאמר מבשר טוב (ישעיה נ"ב ז), ביום השלישי בא ואומר באתה ישועה לעולם, שנאמר משמייע ישועה (שם), וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך, לכך אומר לציון מלך אלקיך (שם), ללמדך לציון ולבניה בא ישועה, ולא לרשעים, באותה שעה מראה הקדוש ברוך הוא את כבודו ומלכותו לכל באי עולם, וגואל את ישראל ונגלה בראשם, שנאמר עלה הפורץ לפניהם פרצו ויעבורו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב' י"ג).

(מדרש פסיקתא רבתי פרשה לה)

לדעת המדרש, בכל יום מג' הימים שקודם ביאת המשיח בא אליהו (ובכל יום בג' ימים אלו מבשר עניין שונה).

הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא: והשיב לב-אבות על-בנים ולב בנים על-אבותם (מלאכי ג', כג-כד)

אמר קרא "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'" [לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר], והא לא אתא אליהו מאתמול . . לבית דין הגדול.

(עירובין מ"ג - א', ב' ורש"י)

לדעת הגמרא, אליהו מגיע לבשר על ביאת המשיח בבית הדין הגדול יום לפני ביאת המשיח¹. (באופן ביאת אליהו ישנם מספר חילוקים בין המדרש לגמרא: א. זמן ביאתו - שלושה ימים או יום אחד קודם ביאת המשיח. ב. מקום ביאתו - על הרי ישראל או לבית דין הגדול. ג. אופן ביאתו - אם בפרסום גדול לכל ישראל או בהצנע רק לבית הדין הגדול)

1. ראוי לציון שבגמרא מופיע רק שאליהו יבוא לפני ביאת המשיח, בלי לפרט מה יעשה אז. אך רש"י מבאר שהוא יבוא לבשר אודות ביאת המשיח.

לעיל הובאו ארבעה פסוקים שונים כמקור לביאת אליהו לבשר אודות הגאולה. את הפסוק "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא" יש המפרשים שאין הכוונה לבשורת הגאולה אלא לפעולות אחרות שיעשה בעולם קודם הגאולה.

אמר רבי יהושע . . אין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע [שהכל מחזיקים אותן בפסולים, אלא שנתקרבו בזרוע] ולקרב המרוחקין בזרוע. רבי יהודה אומר, לקרב [המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע, הוא מקרב], אבל לא לרחק [אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע]. רבי שמעון אומר, להשוות המחלקת. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

(עדויות פרק ח' משנה ז' וברע"ב)

נחלקו החכמים מהם הפעולות אותם יעשה אליהו לפני ביאת המשיח. אם רק יקרב את אותם משפחות כשרות שאנשים חזקים (בעלי זרוע) הוציאו עליהם שם פסול, או גם ירחק את אותם משפחות המפורסמות כפסולות אך בעלי זרוע קרבו אותם ופרסמו שהם כשרים. או ישווה המחלוקות או יעשה שלום בעולם.

סיכום: מארבעה מקורות שונים למדו חכמינו אודות כך שאליהו הנביא יבוא לבשר אודות הגאולה וביאת המשיח.

ב. זמן ביאתו בתהליך הגאולה

← קודם ביאת משיח – אינו ברור בדיוק ברז"ל

כיון שאל"י צריך לבוא קודם ביאת משיח [עיי'ן סוף מלאכי, עירובין מג: יד מלכים יב' ב'] צ"ע איך טעו על בר כוכבא. וי"ל דאינו ברור ברז"ל יום ביאת אל"י בדיוק, אם קודם גילוי הראשון דמשיח או קודם נצחוננו במלחמה או קודם שידודו בו הכל וכיו"ב ולכן הי' מקום לומר על ב"כ שהוא משיח.

(התועודות"תש"י ח"א ע' א')

הרבי מסביר שהחכמים יכלו לומר שבר כוכבא הוא המשיח אף שאל"הו לא בישר על ביאתו, כי לא ברור בדברי רז"ל זמן בואו המדויק, ויתכן שרק בהמשך תהליך הגאולה אליהו יבא ויבשר².

זמן ביאתו לדעת הגמרא בעירובין

בגמרא נאמר שאל"הו יבוא יום לפני ביאת המשיח, במפרשים מצינו ביאורים שונים מהו יום ביאתו, לקמן יובאו דברי הגמרא ופירושי המפרשים.

דברי הגמרא

גמ'. בעי רב חנניא יש [איסור] תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה? תא שמע, הריני נזיר ביום שבן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים [דודא] לא אתי משיח האידנא], ואסור לשתות יין כל ימות החול [דילמא אתי].

2. לקמן מסביר הרבי על פי דברי הגמרא בעירובין שאל"הו מגיע לפני הניצחון במלחמה. אך ראה בהמשך שיש שינוי בין דברי הגמרא אודות ביאת אליהו, לבין דברי הרמב"ם אודות ביאתו.

אי אמרת בשלמא יש תחומין, היינו דבשבתות ובימים טובים מותר, אלא אי אמרת אין תחומין, בשבתות ובימים טובים אמאי מותר?

שאני התם, דאמר קרא "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'" [לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לברש]. . . כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, מפני הטורח [שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו]!

. . . אליהו לא אתי, משיח אתי, דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל [ואין לישראל טורח דאיכא דטרח להו].

הגמרא מסתפקת האם יש איסור תחומין בשבת במקום שגבוה יותר מעשרה טפחים, דהיינו אם אדם הולך בשבת יותר מאלפים אמה מחוץ לתחום העיר במקום גבוה יותר מ' טפחים (כגון המפליג באוניה שקרקעיתה גבוהה מקרקע הים יותר מ' טפחים, או המהלך על גבי עמודים גבוהים), אם הוא עובר על איסור תחומין.

מהמובא בבריתא שמשיח אינו יכול לבא בשבת, ניסתה הגמרא להוכיח שאכן יש איסור תחומין, שלכן משיח אינו מגיע בשבת, היות וביאתו תלויה באיסור תחומין למעלה מ' טפחים (כפי שיבואר לקמן).

אך הגמ' מסבירה שביאת המשיח תלויה בביאת אליהו שיבוא יום לפניו לבית הדין הגדול לברש על ביאתו, והיות ואלהו לא יכול לבא ביום שישי, זה מונע ממשיח לבוא ביום השבת, ואין להוכיח מכאן בקשר לאיסור תחומין.

בכל אופן המשיח בעצמו יכול לבוא ביום שישי, כי בזמן בואו כל הגויים נעשים עבדים של עם ישראל והם יטרחו להכין את צרכי השבת.

יבשר קודם קיבוץ גלויות

והנה בהא דביאת בן דוד צריך אני להציע הצעה א' והוא כמו שהי' משרע"ה שהי' הגואל הראשון נזדקין שמנים שנה ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהי' גואל ישראל ואפי' כשאמר לו הקב"ה לך כי אשלחך אל פרעה מ"מ סירב ולא רצה לקבל על עצמו כן יהי' אי"ה הגואל האחרון ומיום שחרב בהמ"ק מיד נולד א' הראוי בצדקתו להיות גואל ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו . . . ולפי הוצעה זו קשה מאי פסקא דש"ס דבן דוד יבא מחוץ לתחום דלמא יתגלה באותה העיר שהב"ד או המלך דר שם ולא ילך חוץ לתחום כלל?